

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 4 listopada 2015 roku Sąd Rejonowy dla Łodzi – Śródmieścia w Łodzi zasądził od K. Ł. na rzecz:

- S. Ł. kwotę 19 391,73 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 12 października 2012 roku do dnia zapłaty;
 - G. J. kwotę 19 391,73 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 11 października 2012 roku do dnia zapłaty;
- oraz orzekł o kosztach procesu.

Apelację od powyższego wyroku wniósł pozwany K. Ł. zarzucając mu naruszenie:

- art. 43 § 2 zdanie drugie k.r. i o. przez błędną jego wykładnię, polegającą na przyjęciu, że ustalenie w drodze ugody nierównych udziałów w majątku wspólnym małżonków B. Ł. i Z. Ł. nie ma znaczenia w niniejszej sprawie, gdyż przed śmiercią spadkodawca nie wytoczył powództwa o unieważnienie małżeństwa albo o rozwód lub orzeczenie separacji,
- art. 5 k.c. przez nie zastosowanie, w sytuacji gdy żądanie zachowku stanowi nadużycie prawa przez powodów,
- art. 994 k.c. przez nieuwzględnienie darowizny uczynionej przez spadkodawcę na rzecz córki powódki,
- art. 455 k.c. polegające na zasądzeniu odsetek ustawowych od dnia wytoczenia powództwa, mimo że datą tą winna być data wyrokowania w niniejszej sprawie.

Apelujący wniósł o dopuszczenie dowodu z akt sprawy o sygn. akt. I Ns 26/13, a w szczególności z wniosku i jego załączników, odpowiedzi na wniosek, oraz ugody sądowej na okoliczności uzasadniające nierówne udziały w majątku wspólnym małżonków Ł.. Wniosek ten został zgłoszony w piśmie procesowym z dnia 18 czerwca 2014 roku, a następnie ponowiony na rozprawie w dniu 21 października 2015 roku. Sąd Rejonowy nie wypowiedział się w przedmiocie tego wniosku, a z uzasadnienia wyroku nie wynika, że akta te zostały załączone.

Apelujący wniósł również o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa oraz zasądzenie od powodów na rzecz pozwanego kosztów postępowania ewentualnie wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów kwoty po 9.363,12 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wyroku do dnia zapłaty oraz zasądzenie od powodów na rzecz pozwanego kosztów postępowania ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji i przekazanie temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja okazała się częściowo zasadna, a mianowicie co do roszczenia powódki G. J. o zachowek.

Zarzuty apelacji nie podważały podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku, którą to Sąd Okręgowy w całości podziela i przyjmuje za własną, z zastrzeżeniem konieczności sprostowania nazwy miejscowości, w której znajduje się będący przedmiotem darowizny lokal mieszkalny, którą jest C. w woj. (...)- (...), nie zaś C. w woj. (...).

Rację ma natomiast apelujący, że G. J. roszczenie o zachowek nie przysługuje, w związku z otrzymaniem w dniu 30 czerwca 1995 r. w drodze darowizny przez jej córkę A. J. – wnuczkę spadkodawcy- mieszkania w miejscowości C.. W tym zakresie apelujący zasadnie zarzuca Sądowi Rejonowemu naruszenie prawa materialnego, tj. art. 994 k.c. przez nieuwzględnienie ww. darowizny na poczet należnego zachowku dla G. J.. Zgodnie z § 1 wskazanego przepisu, przy obliczaniu zachowku nie dolicza się do spadku drobnych darowizn, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych, ani dokonanych przed więcej niż dziesięciu laty, licząc wstecz od otwarcia spadku, darowizn na rzecz osób niebędących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku.

Sąd Rejonowy błędnie wskazał, że obdarowana A. J. nie należy do kręgu uprawnionych do zachowku, a darowizna nie została dokonana przed mniej niż 10 laty, licząc wstecz od otwarcia spadku (art. 994 § 1 k.c.), a zatem nie może być brana pod uwagę do rozstrzygnięcia. Należy podkreślić, iż prawidłowa wykładnia art. 994 § 1 k.c. powinna być taka, że niemożność doliczania do spadku po upływie dziesięciu lat licząc wstecz od śmierci spadkodawcy dotyczy tylko darowizn, które dokonane były na rzecz osób obcych, niebędących ani spadkobiercami, ani uprawnionymi do zachowku (wyr. SA w Białymstoku z 12.11.1996 r., I ACR 308/96, OSA 1997, Nr 11–12, poz. 68).

Natomiast „a contrario” należy przyjąć, iż podlegają zaliczeniu darowizny uczynione na rzecz spadkobierców lub uprawnionych do zachowku, bez względu na datę ich dokonania; chodzi tu o krąg osób wymienionych w art. 991 § 1 k.c., czyli generalnie potencjalnych spadkobierców lub uprawnionych, a nie w konkretnej sytuacji (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 1 czerwca 2004r., I ACa 285/04, opublikowany w zbiorze LEX nr113031, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 12 listopada 1996r., I ACr 308/96, opublikowany w zbiorze LEX nr 31804).

Zgodnie z art. 991 § 1 k.c., zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni - dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach - połowa wartości tego udziału. Stosownie zaś do art. 931 § 1 k.c., w pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek; dziedziczą oni w częściach równych.

Prezentując pogląd, że darowizna dokonana przez spadkodawcę w 1995 r. na rzecz A. J. - córki powódki, będącej wnuczką spadkodawcy podlegać powinna doliczeniu do spadku, Sąd Okręgowy wskazuje, że A. J. była "potencjalnym spadkobiercą" po Z. Ł., co uzasadnia doliczenie dokonanej na jej rzecz darowizny do spadku po Z. Ł. niezależnie od czasu dokonania darowizny.

Stąd, przyjąć należy, że wartość ww. darowizny należy zaliczyć na poczet zachowku należnego dla powódki G. J.. Dlatego też Sąd Okręgowy na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. uwzględnił apelację i zmienił zaskarżony wyrok oddalając powództwo w tym zakresie jako, że bezspornym być musi, że wartość uczynionej darowizny na rzecz córki powódki w sposób znaczny przewyższa kwotę należnego jej zachowku.

Apelacja okazała się natomiast niezasadna w części kwestionującej wysokość przyjętej przez Sąd Rejonowy kwoty zachowku, jako obliczonej z pominięciem okoliczności ustalenia w drodze ugody nierównych udziałów w majątku wspólnym małżonków B. Ł. i Z. Ł.. W tym zakresie Sąd Okręgowy podziela argumentację Sądu Rejonowego, iż fakt zawarcia w ugodzie sądowej nierównych udziałów nie ma znaczenia dla przedmiotowego postępowania. Stosownie bowiem do art. 43 § 2 k.r. i o., z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać, ażeby ustalenie udziałów w majątku wspólnym nastąpiło z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z nich przyczynił się do powstania tego majątku. Spadkobiercy małżonka mogą wystąpić z takim żądaniem tylko w wypadku, gdy spadkodawca wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa albo o rozwód lub wystąpił o orzeczenie separacji.

W przedmiotowej sprawie przed śmiercią spadkodawca nie wytoczył powództwa o unieważnienie małżeństwa albo o rozwód lub o orzeczenie separacji, a w tym stanie rzeczy pozwany nie może powoływać się na ugodę, którą zawarł przed sądem z matką B. Ł.. Przyjąć zatem należało, że wchodzące w skład spadku nieruchomości były przedmiotem współwłasności spadkobiercy i jego żony B. Ł. w częściach równych – 1/2.

Nietrafny jest także zarzut naruszenia art. 455 k.c. poprzez uznanie, że odsetki od zachowku należą się powodowi S. L. od daty wytoczenia powództwa. Wskazać należy, że orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych w zakresie wymagalności roszczenia o zachówek nie jest jednolite. Apelujący powołuje się na pogląd zgodnie, z którym odsetki powinny być naliczane dopiero od daty wyrokowania.

Jednakże Sąd Okręgowy podziela pogląd, zgodnie z którym roszczenie o zachówek jest roszczeniem bezterminowym, do którego zastosowanie ma art. 455 k.c., a więc odsetki ustawowe za opóźnienie należą się od daty wezwania zobowiązanego do zapłaty zachowku. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 10 października 2008 r. (sygn.

akt II CNP 35/08, Lex nr 560540) wskazał, że roszczenie o zachowek powstaje z chwilą stwierdzenia nabycia spadku. Przy obliczaniu wartości stanu czynnego spadku nie uwzględnia się pożytków (zarówno naturalnych jak i cywilnych), które powstały po otwarciu spadku. W zamian za to uprawniony do zachowku może za czas od chwili wymagalności roszczenia o zachowek żądać odsetek (por. J. Gwiazdomorski, Prawo spadkowe w zarysie, Warszawa 1985, s. 275). Zatem należy przyjąć, że roszczenie o zachowek staje się wymagalne z chwilą stwierdzenia nabycia spadku.

Zachowek jest długiem pieniężnym i przepisy nie określają terminu jego wymagalności. Ustalenie wysokości zachowku na podstawie cen obowiązujących w chwili wyrokowania (uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego, zasada prawna, z dnia 26 marca 1985 r., sygn. akt III CZP 75/84, OSNC 1985, nr 10, poz. 147) nie przesądza o tym, że w każdym przypadku od tej daty dopiero przysługują odsetki na rzecz uprawnionego.

Wyrok zasądający zachowek ma charakter deklaratoryjny. Zobowiązanie o charakterze bezterminowym przekształca się w zobowiązanie terminowe w wyniku wezwania dłużnika przez wierzyciela do spełnienia świadczenia (art. 455 k.c.), a wyrok sądowy potwierdza tylko zasadność tego wezwania wskutek istniejącego wcześniej zobowiązania do świadczenia zachowku. Taki punkt widzenia potwierdza orzecznictwo na tle także innych rozstrzygnięć o deklaratoryjnym charakterze (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 22 lutego 2007 r., sygn. akt I CSK 433/06, Lex nr 274209 i z dnia 28 czerwca 2005 r., sygn. akt I CK 7/05, niepubl.). Ostatecznie żądana i zasądzona przez sąd wysokość zachowku nie ma znaczenia dla wymagalności samego roszczenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2009 r., sygn. akt III CSK 298/08, OSNC-ZD 2009, nr 4, poz. 107).

Zauważyć należy, że konkretyzacja kwoty należnej tytułem zachowku nie jest zbieżna z kwestią wymagalności roszczenia. Trafny jest pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 7 lutego 2013 r. (sygn. akt II CSK 403/12, Lex nr 1314389), zgodnie z którym termin, od którego zobowiązany z tytułu zachowku popadł w stan opóźnienia - warunkujący zasądzenie odsetek ustawowych - należy ustalić indywidualnie z uwzględnieniem okoliczności danej sprawy. O stanie opóźnienia można mówić wówczas, gdy zobowiązany znał już wszystkie obiektywnie istniejące okoliczności pozwalające mu racjonalnie ocenić zasadność i wysokość zgłoszonego roszczenia z tytułu zachowku. Może to nastąpić także w dacie poprzedzającej chwilę wyrokowania.

W niniejszej sprawie pozwany w chwili wezwania do zapłaty znał wszystkie okoliczności pozwalające mu na obiektywną i racjonalną ocenę wysokości roszczenia, lecz pomimo to nie zapłacił powodowi nawet części zachowku.

Odnosząc się z kolei do zarzutu niezastosowania przez Sąd I instancji dyspozycji art. 5 k.c. przypomnieć trzeba, że zgodnie z jednolitym w tym względzie stanowiskiem orzecznictwa w postępowaniu dotyczącym roszczenia z tytułu zachowku przepis ten może znaleźć zastosowanie jedynie w przypadkach skrajnych, wyjątkowo nagannych po stronie uprawnionego, takich jak zachowania skierowane przeciwko życiu lub zdrowiu spadkodawcy, bądź też daleko idące nadużycia, wyjątkowo nacechowane złą wolą spadkobiercy. Uzasadnieniem dla wąskiego zakresu zastosowania przepisu art. 5 k.c. jest to, iż ocena, czy żądanie zapłaty sumy odpowiadającej wysokości zachowku stanowi nadużycie prawa podmiotowego nie powinna pomijać, że prawa osoby uprawnionej do zachowku służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec swoich najbliższych (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2004 r., IV CK 215/03, LEX nr 152889). Instytucja zachowku służy realizacji zasady, iż nikt nie może na wypadek swojej śmierci rozporządzić majątkiem, z pominięciem swoich najbliższych. Zastosowanie art. 5 k.c. nie może udaremniać celów przepisu o zachowku (wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 31 stycznia 2012 r. I ACa 1349/11, LEX nr 1120012). Względy te nakazują szczególną ostrożność przy podejmowaniu oceny o nadużyciu prawa żądania zachowku, która nie może opierać się jedynie na ogólnym odwołaniu się do klauzuli generalnej zasad współżycia (wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 31 marca 2011 r., I ACa 99/11, OSAB 2011, z. 1, poz. 21; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 maja 2013 r., I ACa 334/13, LEX nr 1342321).

W okolicznościach niniejszej sprawy nie można zarzucić powodowi skrajnie rażącego zachowania względem spadkodawcy, bądź tak drastycznej sytuacji zobowiązanego, iż wykonanie uprawnienia do zachowku naraziłoby go na skrajny niedostatek bądź niesprawiedliwość. Zarzut powyższy okazał się zatem bezzasadny.

Dlatego też w tym zakresie apelacja podlegała oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania apelacyjnego Sąd Okręgowy orzekł przy zastosowaniu zasady słuszności z art. 102 k.p.c. i nie obciążył pozwanego obowiązkiem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego należnymi powodowi, ani też nie obciążył powódki obowiązkiem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego należnymi pozwanemu.

W ocenie Sądu odwoławczego w rozpoznawanej sprawie zachodzi wypadek szczególnie uzasadniony, z uwagi na charakter zgłoszonego roszczenia oraz stan faktyczny i prawny sprawy, który w świetle wątpliwości interpretacyjnych mógł rodzić u stron postępowania subiektywne przeświadczenie o zasadności swojego stanowiska. Nadto, Sąd Okręgowy wziął również pod uwagę sytuację osobistą i materialną powódki.